

M. F. MƏMMƏDOVA, pedaqoji e. n.

Heydər Əliyev adına AAHM

PEDAQOJİ TEXNOLOGİYALARIN TƏSNİFATI

Məqalədə Ali Hərbi məktəb müəllimləri üçün yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadənin effektiv yolları araşdırılmışdır.

Bu gün ingilis dilinin ixtisas dili kimi tədrisinə qoyulan tələblər daha da yüksəlmiş, bu dildə ünsiyyət qurmaqla kommunikativ niyyətlərinə uğurlu şəkildə nail olmaq qabiliyyətinin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi diqqət mərkəzində olan problemlərdən birinə çevrilmişdir.

Xarici dil dərslərinin, o cümlədən də ingilis dili dərslərinin lazımı şəkildə təşkil edilməsinin səbəbi olaraq yeni pedaqoji texnologiyalardan düzgün və səmərəli şəkildə istifadə olunmamasını göstərmək olar.

Praktik mənada pedaqoji texnologiya dedikdə, həm də qarşıya qoyulmuş məqsədə uyğun olaraq bilik, bacarıq, vərdiş və münasibətləri formalaşdırmaq və onlara nəzarəti həyata keçirmək üçün əməliyyatlar kompleksi başa düşülür. Pedaqoji texnologiyada müəllimin fəaliyyətini aşağıdakı funksional komponentlərə ayırmaq olar:

1. Qnostik (idraki);
2. Layihələşdirici;
3. Konstruktiv;
4. Təşkilatçılıq;
5. Kommunikativ (ünsiyyət) [1].

Beləliklə, müəllimin təlim texnologiyalarını aşağıdakı əməliyyatlar təşkil edir:

- bilikləri toplamaq üçün (əldə etmək) əməliyyatlar;
- təlimin və təhsil-tərbiyənin məqsədlərini layihələşdirmək üçün əməliyyatlar;
- təlim və təhsil-tərbiyə prosesini təşkil etmək üçün əməliyyatlar;
- bilikləri kursantlara öyrətmək üçün əməliyyatlar.

Qnostik komponentə daxildir: təlim, təhsil-tərbiyənin məqsədləri, tədris etdiyi fənnin məzmunu barədə biliklər, kursantları öyrənmək, təlim prinsiplərini və texnologiyalarını öyrənmək, öyrədici və tərbiyəedici məşğələlər keçirmək və s.

Layihələşdirici komponent. Uzaq məqsədləri (pespektivləri), əməliyyatları, vasitələri özündə birləşdirir; layihələşdirmə cinsi fərqlər nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir.

Konstruktiv komponent. Qarşıdakı məşğələni hazırlamaq üçün əməliyyatlar kompleksini nəzərdə tutur.

Təşkilatçılıq komponenti. Məşğələləri hazırlamaq və keçirmək üçün əməliyyatlar kompleksini nəzərdə tutur.

Kommunikativ komponent. Kursantlarla qarşılıqlı ünsiyyət prosesi zamanı fəaliyyət üçün əməliyyatlar kompleksini özündə birləşdirir.

Son iki komponent (kommunikativ və təşkilatçılıq komponentləri) bir-biri ilə sıx əlaqədədir. Texnologiyaların müxtəlif təsnifatları var. Onlardan ikisi-pedaqoji və psixoloji texnologiyalar xüsusilə qeyd edilməlidir.

Pedaqoji texnologiyalarda əməliyyatlar və hərəkətlər fiziki cəhətdən hiss olunur.

Psixoloji texnologiyalar gizli xarakter daşıyır. Bu, konkret insanın psixikasında baş verən əməliyyatlar və hərəkətlərdir. Amma pedaqoji və psixoloji texnologiyalar arasında dəqiq sərhədi müəyyənləşdirmək olduqca çətindir.

Pedaqoji texnologiyalar aşağıdakı kimi təsnif oluna bilər:

1. Təlim;

2. Tərbiyə;
3. İnkişaf;
4. Diaqnostika.

Təlim texnologiyası dedikdə, bilik, bacarıq və vərdişləri formalaşdırmaq üçün əməliyyatlar kompleksi başa düşülür.

Tərbiyə texnologiyası dedikdə, nisbi, sabit və müntəzəm olaraq ümumiləşən münasibətlərin, məqsədyönlü formalaşdırılması üçün əməliyyatlar kompleksi başa düşülür.

İnkişaf texnologiyası təlim və təhsil-tərbiyə texnologiyası ilə əlaqədardır. Psixi inkişaf dedikdə, aqlı bacarıqların formalaşdırılması, insan psixikasında hər hansı əməliyyatların (çıxarılması) cəxəli nəzərdə tutulur. Beləliklə, bacarıqların formalaşması harada baş verirsə orada da psixi inkişaf müşahidə olunur. Fiziki inkişaf zamanı fiziki bacarıqlar nəticə kimi özünü göstərir.

Diaqnostika texnologiyası pedaqoqların və ya psixoloqların uşağın məktəbə hazırlığını diaqnostlaşdırmasıdır. Pedaqoji texnologiyaların psixi materialı vardır. Məsələn, təlim prosesində predmetlərin və hadisələrin psixi obrazları biliklərin psixi materialı hesab olunur. 12 növ analizatorun beynə gətirdiyi informasiya orada 12 növ obraz yaradır. Deməli, biliklər kursantların psixikasında formalaşmış obrazlardır.

Əgər biliklərin psixi materialı obyektlərin və ya hadisələrin obrazlarıdırsa, inkişafın psixi materialı psixi əməliyyatlardır. Bu əməliyyatlar psixi proseslərdə həyata keçirilir. Kursantların psixi inkişafı psixi proseslərdə yeni psixi əməliyyatların formalaşdırılmasına nəzərdə tutur. Münasibətlər təhsil-tərbiyənin psixi materialını təşkil edir [2].

Münasibətlərin tərbiyə prosesinin materialı olması üçün onlar aşağıdakı göstəricilər üzrə ölçülməlidir:

- həcminə;
- anlaşılan olmasına;
- sabit və müntəzəm olmasına;
- ümumiləşdirici olmasına;
- oyadıcı qüvvə olmasına.

Münasibətlər insanın davranışında təzahür edəndə və o idarə olunanda tərbiyə prosesinin nəticəsi hesab olunur.

Cəmiyyət inkişaf etdikcə hər sahədə olduğu kimi pedaqoji sahədə də yeni-yeni tələblər irəli sürülür. Bu isə pedaqoji prosesin təkmilləşməsi, yeni məzmun, forma və metodlar tətbiq etməyi zəruri edir.

Pedaqoji sistemin təkmilləşməsi iki yolla həyata keçirilir:

1. İntensiv;
2. Ekstensiv.

İntensiv yol-pedaqoji sistemin daxili ehtiyatlarını işə salmaqla bağlıdır. Məsələn, yeni metodlar tətbiq etməklə kursantlara müstəqil iş bacarıqları aşılanmaqla onları özünütəhsilə cəlb etmək intensiv yoldur.

Ekstensiv yol-pedaqoji prosedə əlavə vaxt və vəsait cəlb olunmasını nəzərdə tutur. Məsələn, gənc nəslə möhkəm bilik vermək üçün təlim müddətini uzatmaq, proqramları genişləndirmək olar. Bu ekstensiv yoldur. Halbuki bunsuz da məqsədə nail olmaq mümkündür.

Pedaqoji prosedə yeniliklərin miqyası müxtəlif ola bilər. Müəyyən bir metodu, formanı təkmilləşdirmək, yeni iş texnologiyalarını tətbiq etmək, yaxud təhsil-tərbiyə sistemini yeniləşdirmək.

Respublikada hazırda təhsiyə sahəsində islahatlar aparılır. Təhsilin maddi bazası, təhsil və tərbiyə işinin məzmununda, metodikasında, müəllim-kursant münasibətlərində, idarə etmədə böyük dəyişiklik baş verir. Azərbaycanda milli dövlət quruculuğunun başlanması ilə pedaqoji nəzəriyyə və praktikada əvvəllər bərqərar olmuş stereotiplərin köhnəldiyi dərk edildi. Yeni pedaqoji konsepsiyalar, nəzəriyyələr irəli sürüldü. Yeni pedaqoji təfəkkür, milli qaynaqlar və ümumbəşəri

dəyərlər zəmində yaranan məktəbin inkişafında təsir edə biləcək konsepsiyalar, nəzəriyyələr meydana çıxdı [3].

Kursantın bir şəxsiyyət kimi formalaşması təhsil sisteminin əsas vəzifəsi hesab olunur. Bu köklü vəzifənin həyata keçirilməsi üçün təhsilin, təlimin inkişafetdirici, tərbiyəedici və diaqnostik funksiyaların genişlənməsi ön plana çəkildi.

Pedaqogikanın metodoloji problemlərinə, strukturlarına dair yeni ideyalar, fikirlər, yanaşmalar formalaşdı. Bu dövrdə təlim və tərbiyə nəzəriyyəsində ciddi dəyişiklik baş verdi, yeni ideyalar dəyişdi.

Pedaqogika elminin qarşısında duran ən aktual problemlərdən biri ahəngdar şəxsiyyətin formalaşması məsələsidir. Məlum olduğu kimi zaman-zaman bu barədə müxtəlif fikirlər və fərqli nəzəriyyələr yaranmışdır. Təlimin əsas məqsədi öyrətmənlərin şüurunda dünyanın düzgün mənzərəsini yaratmaq, onların intellektual inkişafını və tərbiyəsini təmin etməkdən ibarətdir [4].

Təlim metodu bütövlükdə pedaqoji proseslərin ünsürlərindən olub, digər ünsürlərlə vəhdətdə çıxış edir. O təlimin məqsəd və məzmununa xidmət edir. Məqsəd və məzmun dəyişdikcə metod və texnologiyalar da dəyişir. Qeyri-səmərəli metodlarla yüksək təlim-tərbiyə nəticələrinə nail olmaq olmaz. Müasir dərs yalnız tədris vəzifələrinin deyil, təlim, tərbiyə və inkişafın bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olduğu kompleks vəzifələrinin planlaşdırılmasını tələb edir.

Təlimləndirici funksiya: Pedaqoji texnologiyaların bu funksiyası aparıcı vəzifədir. Bu funksiyanın nailiyyətləri dərstdə qarşıya qoyulmuş didaktik vəzifəyə tam uyğun olaraq demokratik və adekvat metodu seçməkdə məzmun son dərəcə aydın və ifadəli təmin edilməsində özünü göstərir.

Tərbiyəedici funksiya: Ənənəvi təlim prosesində tərbiyəedici dərs dərsin müəyyən hissəsində onun üçün bilavasitə əlverişli şəraitin olması anda yerinə yetirilir. Adətən bir çox hallarda material izah olunub başa çatandan sonra tərbiyəvi nəticə çıxarılır. Təlim prosesində tərbiyəvi işin təşkili fəaliyyətdə olan materialın məzmununda və dövlət ideologiyasından asılı olur. Təlim metodlarının vasitəsi ilə əsas tərbiyəvi ideyalar kollektivcilik, əməkdaşlıq, qarşılıqlı, yaradıcı və s. həyata keçirilir. Kollektiv fəaliyyətdə şəxsiyyətlərarası əlaqələr möhkəmləndirilir. Təlim prosesində tərbiyə təlimin metodik sisteminin təşkilində öz həllini tapır. Təlim prosesində müəllim kursantın idrak fəaliyyətini idarə edir, onu inkişaf etdirir. İnkişafetdirici təlim ideali ensiklopedik, inkişaf etmiş şəxsiyyət deyil, çevik, ağıllı, hər yeniliyə cəld reaksiya verən, gələcəkdə dərk etməyə və müstəqil fəaliyyətə tələbatları olan, yaxşı bələdçilik vərdişlərinə, yaradıcı qabiliyyətə yiyələnən şəxslərdir [5].

NƏTİCƏ

İlk dəfə inkişaf etmiş ölkələrdə yaranmış yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqinə bizim məktəblərimizdə nisbətən son zamanlar başlanılmışdır. Tədrisən yeni pedaqoji texnologiyalarla əlaqədar proqram tələblərinin şərtləri elmi-nəzəri cəhətdən əsaslandırılmış və tətbiqinə dair tövsiyələr hazırlanmışdır. Təlim texnologiyalarından istifadə onun müxtəlif növləri (dil dərslərində) problemlili təlim, işgüzar oyunlar, modul təlim, Valdorar pedaqogikası, Şatalov pedaqoji sistemi, kompüter təlimi və s. bunların hamısı təlim texnologiyalarının formaları kimi təhlili genişlənir və uyğun tədbirlərin tətbiqi sahəsində məqsədyönlü işlər aparılır.

ƏDƏBİYYAT

1. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı: 2009.
2. A. Abbasov, H. Əlizadə Pedaqogika. Bakı: 2000.
3. R. Cabbarov Təlim-tərbiyə müəssisələrinin idarə olunması məsələləri. Bakı: 2002.
4. A. Nəzərov Müasir təlim texnologiyaları fənni üzrə proqram. Bakı: 2010.
5. F. Sadiqov Pedaqogika. Bakı: 2006.